

A-00473: Peder Olsen Megrund – erindringer del 11

Schumacher havde tinget et baadmandskab, som laa der paa fiske, til at skyse mig over fjorden, naar de fandt veiret brugbart. De førte en større baad, en saakaldt otring, som kunde taale at gaa under seil selv i svær storm, naar der var sørget for tilstrækkelig ballast; og efter hvad jeg kunde skjønne senere, havde baadmandskabet ikke noget øieblik næret ængstelse for veiret, men var mer bange for, at jeg skulde blive forskrækket og saaledes volde bryderi og vanskeligheder, naar det kneb som mest.

Enden paa sagen blev, at jeg gik i baaden straks efter frokosten og slap lykkelig over. Den første halvmil var sjøen saa blank som et speil, den næste og sidste halvmil stod sjøen i rok over det hele. Men da baaden som sagt kunde bære seil om end kun en liden lap, stod det ikke længe paa at seile en halv mil. Men en merkelighed var det, at med det samme vor seilads var tilendebragt, stilnede stormen av i et øieblik. Havde vi altsaa taget paa vei en halv time senere end skeet, vilde vi ikke paatruffet noget uveir, men dette voldte os altsaa heller ingen skade, det bare indbragte en hæderlig omtale fra høvedsmandens side, fordi jeg ikke havde vist tegn til frygt.

Man kaldte det floveir, naar der paa varme sommerdage pludselig brød en stormbyge løs fra syd, rasede nogen timer og saa gik braat over til blekstilte. Jeg blev engang paa embedsreise liggende veirfast i Nufsfjord fra den ene dag til ud paa formiddagen den næste. Jeg overnattede i stedets hølilade og led ingen overlast forøvrigt; jeg havde niste med som altid naar jeg reiste et længere stykke vei inden præstegjeldet. Ved denne leilighed blev jeg vidne til en side av husskikken hos finnerne, som jeg før ikke havde havt anledning til at se paa nært hold.

Det var slaattetid, en ungdom, søn av norske forældre og for et par aar siden konfirmeret av mig, var beskæftiget med at slaa udenfor huset. Solen skinnede ganske stærkt saa det [kan] hænde, han kjendte sig sved og slidt. Pludselig kastede han ljaen og kom ind i stuen, hvor jeg sad alene, og satte sig paa en bænk som var fastgjort til væggen uden at mæle et ord. Saa med et strækte han haanden paa en hylde, som befandt sig over hans hoved, og fyldte næven med noget fra en træeske, som stod paa hylden, det lignede paafaldende den vognsmørelse, som kjendes under navn av grease. Lidt efter gjorde hans anden haand et greb op paa den samme hylde og førte med sig et stykke fladbrød. Saa smurte den første haand sit fedtstof ud over brødet, som saa blev spist. Det var altsaa et slags mellemfrokost arrangeret av tjenestegutten og for ham selv uden nogen medvirken fra værtskabets side. Han gjorde det fordi det stak ham, og det var intet brud paa husets tone.

Senere paa dagen holdtes maaltid for den hele husstand. Maden bestod av koft rødfisk eller uer, som i nogen dage havde ligget nedgravet i fjæren for at faa den rette pikante smag. Den fyldte huset med en meget stram lugt. Fisken var oplagt i et noksaa stort trætraug, saa meget som der kunde ligge, naar stykkerne stabledes op i en pyramide. Øverest i denne var lavet en kraterformet fordybning, hvori anbragtes en spølkum med fersk torskelevertran. Dette madfad blev nu sat paa en trækrak. Rundt denne leirede saa familien sig paa gulvet og nød sin mad. Med fingrene skiltes fisken fra benene og hvert stykke dypedes i tran sausen, før det førtes til munden. Det var dagens hovedmaaltid.

Dette var nu nærmest et kapitel om baadreiser i uveir, og slikt maa nok en gjøre bekjendtskab med, naar han i 8 aar er embedsmand paa et veirhaardt sted som Loppen. Men jeg mindes da ogsaa mangan baadreise, hvor vi mil efter mil nød godt av det skjønneste sommergeir. En aften ved høisommertid efter at have forrettet gudstjeneste i Øksfjord, steg jeg i baaden for at reise til det andet anneks, Hasvik. Veiens længde blev anslaaet til 5 sjømil. Himmelen var klar, og solen

gik ikke ned der, hvor vi for frem den nat. Det blev nemlig baade midnat og morgen, inden vi kom frem; thi det var blikstille den hele vei, saa vi maatte ro os frem hver tomme. Dette faldt jo, som rimelig kunde være, ikke just i skyssfolkernes smag, som ikke fik nogen hjælp av seilet – en hjælp som Finmarksfiskeren omhyggelig indkasserer, saa snart dertil findes ringeste leilighed, For mig derimod som passager var den hele tur en nydelse, der jeg laa i bagskotten paa et mageligt renskinds leie og passierte eller røgte eller blundede som det kunde falde. Paa denne tur benyttede jeg leiligheden til med egne øine at give agt paa den meget omtalte midnatssol. Der blev nemlig ofte sagt av usagkyndige sørlændinger, at midnatssolen skulde eie en egen glans, som kunde observeres paa denne tid av døgnet. Horisonten mod nord var saa fri, at vi reiste i solskin den hele vei, og da det led mod midnat, sad jeg med uhret i haanden, beredt til at nyde midnatstimens særegne høitidelighed. Men den særegne glans saa jeg intet til. Nu var det som sagt ved høisommertid, saa at solen stod paa sit høieste midnatspunkt. Dersom ikke uhret havde sagt mig, at det var midnat, vilde jeg – sørlændingen – ikke kunnet sige det. Solens høide paa himmelen og lysstyrke svarede efter mit skjøn nærmest til høisommersolen ved kl. 5-6 om eftermiddagen sørpaa.

Som alt sagt blev turen meget trættende for skyssen, og da folkene nok fra begyndelsen skjønte, at dette vilde blive tilfældet, havde de ogsaa beregnet at faa sig en styrkelse underveis. Efter ca 1 ½ mils fart passerte vi tæt forbi en holme, hvor en del seifiskere f. t. havde tilhold. Disse blev anraabt fra vor baad: ”Kan vi faa sei?” ”Ja, vel!” I en fart blev seien hentet og tilgjort, i en stor gryde tændte vore folk et baal og over dette blev seien kogt i en mindre gryde i sjø. Denne fremgangsmaade sagdes at yde nogen erstatning for det manglende salt. Sikkert er, at seien smagte godt. Jeg fik nemlig ogsaa min rigelige andel, serveret kogende hed paa laaget av en nisteløb, som jeg stadig medførte paa længere turer. Seien var jo ikke kjøbt. Ved slige anledninger er det en visstnok uskreven men derfor ikke mindre myndig vedtægt, at den, som netop er ifærd med at drage fisken av havet, yder gratis kogfisk til en tilfældig trængende.

I sligt godveir som vi havde paa denne baadfærd var det for mig en sand fornøielse at være passager. Synet av det store, aabne hav var mig da en sand vederkvædelse, jeg syntes at føle, at brystkassen ordentlig udvidede sig paa samme tid som rummet blev rummeligere.

Den videre horisont giver stødet til mere vidtrækkende tanker og større forventninger.

Somme tider kunde det jo hænde, at den rene magsveir med sin smile vind kunde falde saaledes paa tvers av vor kurs, at reisen varede et urimeligt antal timer. Spesielt mindes jeg en hjemreise fra Hasvik, som medtog 18 timer, og godt var det, at vi var hjemme og vel forvaret efter de 18 timer, thi en halv times tid efter at vi var kommet skikkelig paa land, brød det løs et uveir, som vilde gjort det urimeligt at fare.

En anden hjemreise fra Hadsel, som altid vil holde sig i min erindring, var av en helt anden art. Vi tog av sted fra Hasvik en søndags aften i deilig sommersonne og til at begynde med speilklar sjø. Men dette var kun til at begynde med. Vi kunde, da vi stødte fra land, saavidt skimte en ørende liden taageplet stige op av nordvesthavet. Men taagepletten var saa liden, at ingen tillagde den nogen vægt, eller vi tænkte som saa, at vel var det skodde i vente, men det vilde vare længe, før den kom did, hvor vi var. Men vi havde ikke været paa sjøen en halv time før sjøen begyndte at kruse sig under en let bris fra den kant, hvor skodden saaes. Og et øieblik senere var vi aldeles indhyllt. Vi kunde ikke øine landkjending paa nogen kant. Heldigvis befandt vi os paa rummeligt hav og lagt kurs før skodden kom. Men noget andet hjælpemiddel til at holde kursen end vinden, som kom med skodden, havde vi ikke. Heldigvis varede det ikke længe før skodden lættede saavidt, at vi øinede nogen solbelyste bjergtoppe og skjønte snart at det vi saa var det høieste av øen Silden. Da vidste vi, hvor vi befandt os, og opdagede med det samme, at vinden havde hjulpet os til at hode uforandret kurs gjennom hele skoddebeltet.

Forskjellen mellem flod og fjære kunde under mit nordlandsliv medføre bryderi naar vi skulde til eller fra land, idet strandkanten er saa flad og grund, at et langt stykke, som er farbart med baad i flodtid, det er ved fjære et fast landskab av vaad sand, bedækket med tang og store stene. Er man altsaa kommen til stedet i flodtid og har fæstet baaden i forhold dertil, saa kan det jo hænde, at man skal forlade stedet ved fjære, og da maa baaden kjøres et langt stykke, før den er paa sjøen. Dette tilfælde hændte mig rigtignok ikke i Finmarken, hvor jeg derimod kom i en smule berøring med en anden vanskelighed. Jeg har nævnt øen Silden. En dag var jeg paa tur derhen for at avholde skoleeksamen. Skolestedet laa paa den del av øen, som vendte ud mod havet, og hvor derfor ogsaa de stor havsjøer brød stærkt ved land. Nu var imidlertid havet roligt, kun at der merkedes smaa dønninger efter tidligere storm. Skydsen kunde derfor med lethed ”andøve” sin baad): lægge den i stilling og kurs efter behov uden hinder av braat og brand. Men dette fritog ikke mandskabet for det bryderi at anvende den omhyggeligste forsigtighed ved landingen. Tingen var, at skjønt øen paa alle kanter dannede en brat avhældning mod havet og som følge derav var forsynet med dybt vand lige ind til fjæren paa de fleste steder, var formationen paa dette sted mod sædvane slig, at landskabets steile linie oven vande blev brudt netop i fjæren, saa at landingsstedet var grundt langt ud over. Samtidig var denne grunding stærkt opfyldt av store, men skjulte stene, som i tilfælde av bølgende hav kom tilsyne i bølgedalene. Det skjønnes let, at hvis en baad befandt sig lige over en slig sten i det øieblik den blev tør, vilde baaden vælte. Men alt dette kjendte min hovedsmand heldigvis til av ”von hoven sagen” og av denne kundskabskilde havde han tillige erhvervet oplysning om, efter hvilke mærker i land han skulde sigte for at lægge baaden i den eneste ”rende” som aabnede adgang til at komme helskindet i land. Det er kun de ægte sjømandsnaturer, som rent instinktmæssig bruger den metode, at naar et sligt emne kommer paa tale mellem fagfolk som f. eks. et landingssteds vanskelighed, saa nøier de sig ikke med at høre beskrivelsen av vanskeligheden, men de vil ogsaa vide, hvorledes den overvindes. Og hvad de har hørt om dette punkt, husker de paa en prik, om de mange aar bagefter staa overfor den beskrevne vanskelighed. Min skyss klarede sagen uden spor av ulempe, men jeg skjøjnte, det var hovedsmandens gløghed, som herved spillede hovedrollen. Han angav nemlig høilydt, hvordan han havde hørt man skulde manøvrere, naar en baad skulde føres i land her.

Forholdene i Finmarkens landdistrikter omkring midten av det 19. aarhundrede og en tid fremover var endda saa primitive, at det var en meget udbredt praksis, naar en ny prest kom til distiktet, da saa fort som muligt at lægge beslag paa ham ikke bare til geistlig gjerning, men ogsaa til at udføre mest mulig kommunalt arbeide. Somme tider bar man sig i det stykke altfor stundesløst ad. Saaledes havde man hvad mig angaar, valgt mig ind i herredets ligningskommission, før jeg var kommet tilstede, altsaa før nogen paa stedet kunne tage maal av mig i nogensomhelst henseende. Skridtet var vel nærmest begrundet i trangen til en pennefører mand. i det stykke havde man den gang der ikke andre at ty til end lensmanden og handelsmændene eller presten, og da stillingen som ligningskommissionens formand og protokolfører var baade brysom, kjedelig og ulønnet, var den ikke eftertragtet, mens man vel gjorde regning paa, at naar man puttede presten ned i kommissionen, før han kunde protestere, var man hjulpen for det første. Jeg var den gang saa lidet lovkyndig at jeg ikke vidste, at jeg som prest kunde undslaa mig for dette hverv, og sto derfor i stillingen i 2 aar. Lidt over et aar efter ankomsten til mit første prestegjæld blev jeg yderligere indviklet i stedets kommunale affærer, idet jeg blev indvalgt som medlem av stedets formandskab. Dette havde intet gjøre med min brugbarhed eller ubrugbarhed som kommunemand, i hvilken henseende jeg endnu slet ikke havde været prøvet. Min opfatning var og er, at det hele var resultatet av et intrigespil, for at faa den hidtil fungerende ordfører ud av kommunestyret. Han var handelsmand med ret til

brændevinssalg i drammevis. Det var let at overtale baade hans kunder og almuesfolket i det hele til den antagelse, at han gjorde sig umage for at mele sin egen kage, og at det derfor vilde tjene til helsebod for det kommunale stel, hvis han ble fjernet fra ordførerstillingen. Jeg kan intet bevis føre hverken for eller imod den gjængse opfatning, jeg ved kun at valget av min ringhed blev drevet igjennem, og at fogden, som forestod det høsting da valget foregik, sikkert var personlig aktiv for det opnaaede resultat. Dette førte mig ind paa et omraade, som efter almindelig opfatning ligger langt fjernet fra prestens kaldsmæssige gjøremaal. Men det stod jo ikke til mig at hindre det hændte, og paa den anden side er der intet i veien for at være prest ogsaa under udførelsen av kommunale forretninger. Hvorvidt dette lykkedes mig, skal jeg ikke uttale mig om. Naar jeg her omtaler tingen, er det nærmest for at nævne aarsagen til, at jeg under mit ophold i Finmarken fik leilighed til at bli bekjendt med større dele av dette ultima Thule end det ellers vilde været mig muligt. Avholdelsen av de saakaldte amtsformandskaber, svarende til de nu værende fylkesting, ansaaes ikke bare som møder til opgjør av budgetter o. l., men tillagdes ogsaa betydning i civilisatorisk og nationalistisk retning, og av hensyn til Finmarkens beliggenhed langt borte fra Norges hjerte, men samtidig paa en lang linie i nært naboskab med Russland, fandt man, at amtsformandskabets møder burde avholdes skiftevis i amtets forskjellige byer. Da jeg nu samtidig med at bli indvalgt i formandskabet ogsaa blev ordfører, blev følgen den, at jeg temmelig hovedkulds maatte reise til amtsformandskabet, der skulde avholdes i Vadsø.

Denne min stilling som ordfører i Loppen & Øksfjord herred, - en stilling som jeg beholdt indtil jeg i 1875 frabad mig gjenvalg - medførte at jeg uden udgift av min private kasse fik foretage reiser til alle Finmarksbyerne og under møderne, som gjerne medtog en uges tid, kunde gjøre mig saa nogenlunde lokalkjendt paa stedet. Ogsaa den ting kunde jeg indhøste som en frugt av min kommunale værdighed, at jeg under møderne blev hvirvlet ind i stedets høieste selskabssving. Det var nemlig meget almindeligt i den tid, at ordførerne under amtets formandskabs møder blev indkvarteret som private gjæster hos byens borgere, ligesom der i regelen blev arrangeret mindst et, men stundom flere aftenselskaber til ære for denne amtskorporation og dens spidser):

amtmand og fogder. Under mit første nærvær som ordfører for mit herred ved amtsformandskabsmøtet i Vadsø høsten 1869 boede jeg nok for betaling hos en logisvært, hvis navn jeg nu har glemt, men ellers var jeg bestandig indkvarteret som gjæst. Saaledes i 1870 hos min kjøbmand, konsul Berger i Hammerfest, og i 1871 hos daværende foged og sorenskriver i Varanger, Blackstad - senere amtmand i Finmarken og endda senere rigsadvokat. For en saa ringe og avsesliggende størrelse som presten i Loppen var der selvfølgelig store civilisatoriske fordele forbundet med disse reiser og forretninger. Man kom i berøring - om end til dels kun flygtig og forbigaaende - med mange mennesker, embedsbrødre og andre, som hver for sig maatte yde en sit bidrag av kultur gjennem udvidet syn paa livet og dybere indsigte i menneskenaturesn væsen.

I samværrets stunder havde jeg sikkert kun altfor ringe sans for de større værdier herved, men jeg mindes med glæde mange ansigter fra hin tid, og jeg føler mig takskyldig for den mangeartede elskværdighed, som de allerfleste havde til overs for mig uden vederlag.

Den eldgamle strid mellem by og landdistrikt angaaende økonomiske interesser strakte sig selvfølgelig ind i Finmarkens amtsformandskabs forhandlinger, særlig høit gik stridens bølger høit angaaende utnyttelsen av "Finmarkens brændevinsavgiftskasse". Av og til traf det da, at debatterne kunde blive langvarige, kjedelige, heftige og ikke altid bare godartede. Men imellem kunde der saa midt i stridens hede danne sig rent uformodet en saa komisk situation, at latteren ikke kunde holdes tilbake verken av bys eller landrepresentanter, men brød løs som et styrtebad og havde et ikke ringe forsonende moment over sig. Saaledes husker jeg

etter en nok saa stormende debat en votering, hvor stemmerne for og imod stod saa lige, at resultat var avhængigt av, hvorledes en stemme skulde fortolkes, der var avgivet saaledes, at vedkommende først havde reist sig, men ogsaa sat sig igjen før stemmer blev talt. Begge de stridende parter vilde drage hans stemme over paa sin side selvfølgelig, og da han selv omsider erklærte sig for siddende (Det antoges almindelig, at han selv oprindelig ikke havde vidst, hvorledes han skulde stemme.), og han saa av den tabende part blev foreholdt: ”Men De reiste Dem jo?” svarede han: ”Det var bare for at spytte.” (Stormende latter.) Manden var – og vel ikke med urette – anset for meget enfoldig. Dette synes at finde stadfæstelse i, hvad man fortalte om hans opfatning av sin stilling som opsynsmand i forstsvæsenets tjeneste. Han skulde naturligvis som saadan værne skogen mod ulovlig hugst, men da han selv trængte tremateriale, men ikke i en fart kunde erhverve bevilgning til hugst, hvad gjør han saa? Han hugger uden bevilgning de træer han behøver, melder saa bagefter sig selv for ulovlig hugst og ledsager meldingen med indbetaling av den bestemte mulkt. Dermed, mente han, maatte alle parter være vel tilfredse, paa samme tid som han i snever vending havde forstaaet at sno sig behændig forbi et skarpt hjørne i tilværelsen.

At der maatte forefalde mange debatter i et amtsformandskab, er en selvfølgelig ting, og at de som forlanger ordet, søger at gjøre sit bedste i retning av ordets brug, er lige saa indlysende. Jeg mindes ingen som kunde siges at gjøre sig noget særdeles i retning av veltalenhed, derimod husker jeg et par, som var mange av os en skræk ved sine talers længde og trættende foredrag. Allerværst var det, at naar det traf sig saa, at de blev hinandens modstandere i diskussionen. Til alt det anførte ogsaa at enhver av dem absolut vilde beholde det sidste ord og derfor vanskelig kunde bli ferdige. De to jeg her sigter til, var sogneprest Belsheim i Sydvaranger og lensmand Hinberg i Kvalsund eller Hammerfest landsogn, begge meget forstandige mænd.

Sognepresten skulde jo ifølge sin stilling være vel bevandt med at vælge sine ord, men kunde sommetider være mindre heldig. En dag han talte til fordel for et andragende fra hans kommune om bidrag til udvendig paneling av et skolehus, vilde han til støtte oplyse, at kommunen allerede havde udført en del av panelingen, men maatte stanse av mangel paa penge. Han udtalte, at ”kommunen havde gjort noget bortmed den ene væg” hvilket mindede saa stærkt om en lignende talemaade av helt anden mening, at de fleste i forsamlingen trak paa smilebaandet.

Jeg har aldrig reist udenlands, skjønt jeg mer end en gang er blit opfordret til i det mindste at gjøre en tur til Kjøbenhavn, hvor jeg [havde?] slægtninger. Alligevel har jeg da – netop paa grund av min deltagelse i amtsformandskabet – nogen timer staaet paa udenlandsk grund. Dette hændte, da jeg i 1871 deltog i amtsformandskabet i Vadsø.

Postskibene eller – hvad der var det samme - Hamburgerrutens skibe, som vi maatte benytte baade til og fra disse møder, kom til Vadsø en gang ugentlig. Vi maatte saaledes bli paa stedet ugen tilende enten vi havde noget at bestille eller ei. Denne gang traf det saa, at vi fik en dag til overs. Vor daværende amtmand, J. Holmboe, senere statsraad i det Selmerske ministerium fra 1874, var en stilfuld mand med megen takt og fin levemaade. Ved forhandlingernes avslutning udtalte, at han agtede at benytte morgendagen til en officiell besigtigelse av de den gang nok saa nyanlagte veie i Sydvaranger. Han vilde i den anledning leie lokalskibet til overfarten fra Vadsø og inbød hele amtsformandskabet til at gjøre turen over fjorden med

Antagelig gjorde alle, som ikke var særlig forhindret, brug av denne elskværdige indbydelse. Det var jo paa forhaand indlysende, at for de fleste vilde aldrig en lignende anledning tilbyde sig til et billigt besøg i ukjendte og paa sin maade interessante egne. Og udflugten var virkelig hyggelig – Jeg ser herved bort fra, at stormen eller ialfald kulingen paa overfarten til Sydvaranger førte sjøsygens kvaler over svagere naturer. Disse havde jo en stund sine svære kampe. Jeg ser endnu tydelig for mig provst Ottesen til Vadsø staaende paa et luftigt sted for at gjøre modstand til det

yderste, eftersom han nødigt vilde bøie under et nederlags aag. Han lod ikke av, saa længe jeg saa ham, at føre det frimodige sprog, men blev samtidig mer og mere bleg og tilsidst usynlig.

Mengden av passagerer var visst ved denne leilighed større, end lokalskibet var vant til at føre, og da alle disse mennesker skulde have livsophold og der ikke var noget hotel eller gjæstgiversted at ty til, naar vi var steget fra borde, maatte selvfølgelig skibets kjøkken for leiligheden faa et rigere utstyr end vanlig, men jeg har grund til at tro, at dette for en stor del skeede paa den maade, at Vadsø's mægtige kjøbmand, der udgjorde vort værtskab i land, udstrakte dette ogsaa til skibet, idet de førte en hel del viktualier om bord.

Skibet lagde sig for anker ved Kirkenes indtil amtmanden var færdig med sin inspektion, der medtog adskillige timer. Efter landstigningen holdt amtsformandskabets medlemmer sig samlet en stund, mens vi in corpore avlagde visit hos handelsmanden paa Kirkenes – Figenschou hedte han visst – og derefter hos den stormægtige lensmand Clerk paa Elvenes. Senere delte korporationen sig, idet en del spadserede med amtmanden til Jarfjorden, mens en anden afdeling – fornemmelig prester – slog sig sammen for at tage med elvebaad paa Pasvigelven en ¼ mils vei til den russiske kirke i Boris Gleb, der som uflytbar helligdom ved grænsebestemmelsen fik beholde en liden kvadratrude russisk grund midt i det norske landomraade. Besøget til Boris Gleb udgjør min eneste udenlandsreise.